

Geschiedenis van de vakbeweging in Afrika

Zijn uit geschiedenis lessen te trekken voor **Afrikaanse vakbeweging** van vandaag en morgen?

Karin Debroey

Op initiatief van het Wereldverbond van de Arbeid (WVA), én met steun van het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) en Wereldsolidariteit (WS), kwam een tijdje terug het boek *Histoire du syndicalisme en Afrique* tot stand. Deze publicatie is voor ons een goede aanleiding om van naderbij een blik te werpen op de geschiedenis van de vakbeweging in Afrika. Maar daar laten we het niet bij.

We proberen dezelfde vraag te beantwoorden die het redactieteam (Gérard Fonteneau, Noël Madounga en André Linard) voorlegde aan syndicalisten uit Congo en Congo-Brazzaville, Zuid-Afrika, Guinée, Senegal en Marokko. Zijn er lessen te trekken uit de geschiedenis? Hoe kan de vakbond vandaag en morgen zijn rol spelen als basisbeweging, in de bres voor duurzame sociale en economische ontwikkeling van de Afrikaanse samenleving?

PERIODE VOOR 1960: OPKOMEN VOOR SYNDICALE EN POLITIEKE ONAFHANKELIJKHEID

De geschiedenis van de Afrikaanse vakbeweging is relatief recent en gaat niet verder terug dan vijftig tot zestig jaar.

De Afrikaanse syndicale beweging is ontstaan vanaf de jaren '30, net als bij ons en overall ter wereld, als reactie tegen onrechtvaardigheid op het werk en dus ook in het leven. De eerste strijd van de Afrikaanse vakbonden was er een voor gelijkberechtiging met de blanke werknemers, en eerst en vooral voor de erkenning *as such* als 'werknemer'. Gedurende meer dan een halve eeuw van koloniale geschiedenis werden de Afrikanen immers niet beschouwd als 'werknemers' met arbeidsplichten én arbeidsrechten. Dwangarbeid voor de 'inheemse werkkrachten' werd slechts in 1930, onder druk van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) t.a.v. de koloniale machten, opgeheven. De Afrikaanse vakbeweging verdient haar eerste sporen als verdediger van de stedelijke arbeidersklasse op het eind van de jaren '30, en vooral vanaf de jaren '40, met enkele grote acties die resulteerden in reële verbetering van de loon- en arbeidsvoorwaarden voor de werknemers. Zo was er de staking van de twintigduizend spoorwegarbeiders van Dakar tot Abidjan die het hele spoorwegnetwerk in Frans West-Afrika lam legde. Ware inzet van de staking was de weigering van de raciale

Karin Debroey werkt op de ACV-Internationale Dienst – Afrika-desk.

discriminatie en de eis, voor één en hetzelfde kader, tot regulering van de arbeids- en loonvoorwaarden voor alle werknemers – blank en zwart. De spoorwegaarbeiders eisten tevens het recht op van syndicale vereniging evenals het recht om collectieve arbeidsovereenkomsten te sluiten.

In 1952 volgt voor de Afrikaanse vakbeweging de eerste grote doorbraak wanneer in heel Frans koloniaal Afrika de *Code de Travail* wordt ingesteld. Die erkent om te beginnen de Afrikaanse werkracht als werknemer met arbeidsplichten, maar ook arbeidsrechten. Hij betekent ook een reële verbetering inzake de loon- en arbeidsvoorwaarden van de Afrikaanse werknemer: gewaarborgd minimumloon, premies voor overuren... Vervolgens kent hij het recht toe om vrije vakbonden in het leven te roepen én het recht om collectief te onderhandelen. Nog lange tijd zal de *Code de Travail* centraal blijven staan in de eisenbundel van de Afrikaanse vakbeweging. In 1959 ijvert een congres van Afrikaanse syndicalisten nog voor één *Code de Travail* voor heel Afrika.

Deze doorbraak - arbeidsrechten voor Afrikaanse werknemers - kwam er niet alleen door de acties van de Afrikaanse vakbonden, maar was ook het resultaat van de inspanningen van de vakbeweging uit de 'Europese moederlanden'.

In Engelstalig Afrika verspreidde het Britse *Trade Union Congress* (TUC) zijn model van *trade unionism*. Vakbonden ijveren niet voor een revolutionaire omwenteling van de samenleving, maar komen heel prag-

matisch op voor een reële verbetering van de arbeidsvoorwaarden van de werknemers. Vakbondswerk is vooral een zaak van goede collectieve belangenbehartiging tegenover de werkgevers in *industrial relations* in de formele sector. Het TUC verspreidde in Brits koloniaal Afrika ook zijn model van vakbondseenheid – de keuze voor één vakbondskoepel per land. De Britse vakbond probeerde niet de Afrikaanse vakbond in te lijven bij het TUC, maar bevorderde samenwerking met autonome Afrikaanse vakcentrales. Het TUC ijverde bij de koloniale overheden voor een degelijk bestuurlijk kader waarin de vakbeweging haar werk van collectieve belan-

genbehartiging kon aanvatten. Het investeerde tevens in de versterking van de Afrikaanse vakbonden met een uitgebreid vormingsprogramma, voornamelijk ter plekke.

In Frans koloniaal Afrika maakte het Franse syndicale model, gekenmerkt door syndicaal pluralisme, opgang. De communistische vakbond CGT, het

socialistische / anticommunistische CGT-FO en het katholieke CFTC ontwikkelen elk hun eigen netwerk van Afrikaanse vakbondswerkingen, én, het Franse koloniale assimilatiebeleid getrouw, lijven ze de syndicalisten in als afdelingen van CGT-FO en CFTC. De Afrikaanse vakbewegingen worden bovendien opgenomen in de schoot van de respectieve vakinternationales waartoe de Franse vakbonden behoorden: het communistische WWV (Wereldvakverbond), het socialistische / anticommunistische IWW (Internationaal Verbond der Vrije Vakverenigingen) en het katholieke ICW (Internationaal Christelijk Vakverbond).

Karin Debroey

De eerste doorbraak – arbeidsrechten voor Afrikaanse werknemers – was ook het resultaat van de inspanningen van de vakbeweging uit de 'Europese moederlanden'.

”

In Belgisch koloniaal Afrika kreeg de Afrikaanse arbeidersklasse al in 1947 erkenning als 'werknemers' met arbeidsrechten en het recht om eigen vakcentrales op te richten. Met steun van ABVV en ACV worden eenheidsorganisaties voor blanke én zwarte werknemers in het leven geroepen. CSC-Congo, zusterorganisatie van het ACV dat zich in 1960 onder leiding van André Boboliko zou omvormen tot *Union des Travailleurs du Congo*, was de belangrijkste. De *Fédération Générale des Travailleurs Noirs*, opgezet met hulp van het ABVV, leunde nauwer aan bij de *Mouvement National Congolais* van Patrice Lumumba.

De Afrikaanse vakbonden gingen in het laatste decennium van de koloniale epoque moeizaam op zoek naar een eigen, authentieke syndicale weg. In Frans koloniaal Afrika betekent dat in de eerste plaats onder het syndicale juk uitkomen én eigen nationale vakcentrales opzetten. Die streven vervolgens naar vereniging op continentaal Afrikaans niveau. De christelijke bonden aangesloten bij de voorloper van het WVA - ICV - verenigen zich in de *Union Panafricaine des Travailleurs Croyants* (Brazzaville, 1959) en de Afrikaanse bonden aangesloten bij het IWW verenigen zich, in 1960, in ORAF (*Organisation Régionale Africaine*). Maar er waren ook al pogingen van de Afrikaanse syndicalisten om een eigen 'Afrikaanse' regionale op te zetten, wars van internationale (lees: imperialistische) aansluiting (of inmenging). De vakbondsleider én latere eerste president van Guinée, Sékou Touré, zette zo de *Union Générale des Travailleurs de l'Afrique Noire* op als Afrikaanse vakcentrale, in het teken

van syndicale 'authenticité africaine'.

Afrikaanse vakbonden ijveren niet alleen voor syndicale onafhankelijkheid, maar nemen ook het voortouw in de strijd voor politieke onafhankelijkheid. Daartoe sluiten ze bondgenootschappen met de politieke partijen. De vakbondsleiders Sékou Touré (Guinée), Kwame Nkrumah (Ghana), André Boboliko (Congo)... worden voormannen van de onafhankelijkheidsbeweging. Vakbonden spelen er een belangrijke rol in, ook door campagnes en vorming ter politieke bewustmaking van hun leden.

Karin Debroy

Afrikaanse vakbonden ijveren niet alleen voor syndicale onafhankelijkheid, maar nemen ook het voortouw in de strijd voor politieke onafhankelijkheid.

”

1960-1990: AFHANKELIJK VAN POLITIEK

De Afrikaanse vakbeweging was in de logica van de onafhankelijkheidsbeweging georchestreerd door de politieke partijen. Na de onafhankelijkheid treedt het syndicalisme er zo het tijdperk in waarin het de gevangene wordt van de politiek. Afrikaanse vakbonden zijn terechtgekomen in de greep van politieke partijen, waarvan het merendeel zich gaat opstellen als eenheidspartij in autoritaire regimes.

Na de onafhankelijkheid keren de Afrikaanse leiders zich tegen het syndicale pluralisme, geërfd van het koloniale verleden. Ze beschouwen dat, en gaandeweg ook meer en meer het fundamentele recht op vakbondsvrijheid, als onverzoenbaar met de eisen inzake het uitbouwen van een moderne ontwikkelingsstaat. De Afrikaanse staatshoofden willen eerst en vooral politieke en sociale eenheid als basis voor (industriële) ontwik-

keling. Syndicaal pluralisme leidt alleen tot verdeeldheid en versnippering van de krachten die gemobiliseerd moeten worden voor de nationale ontwikkeling. Mobutu Sese Seko, staatshoofd van Zaïre, poneert het volgende over de rol van de vakbonden in de nationale ontwikkelingsstrategie: "*De Mouvement Populaire Révolutionnaire* (nvdr: de Zaïrese eenheidspartij) kent het syndicalisme een geprivilegieerde plaats toe in de inspanningen voor de nationale ontwikkeling in deze termen: de vakbond moet uit de sleur en de routine van zijn eisende rol treden. De MPR wil de vakbond de actiemiddelen geven die hem zullen toestaan om een beslissende invloed uit te oefenen in de wereld van de arbeid" (Manifest van Nzele, 1967).⁽¹⁾ De regeringen willen geen strijd bare en onafhankelijke vakbeweging die opkomt voor de belangen en de rechten van de werknemers. Vakbondseenheid onder leiding van de eenheidspartij én de staat wordt opgelegd. Vakbonden worden de woordvoerders van overheden in plaats van de echte vertegenwoordigers van werknemers. Er is geen sprake meer van vakbondsvrijheid. Vakbondslidmaatschap is er voor de werknemers automatisch, zoals ook de syndicale bijdrage automatisch door de werkgever van het loon wordt afgehouden.

Het principe van één enkele syndicale organisatie in elk land onder leiding van de regeringen, bestempelt de *Organisation d'Unité Syndicale Africaine* (OUSA) als een authentiek Afrikaans syndicaal model. De OUSA wordt in 1973 in het leven geroepen door de regeringen verenigd in de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAE), met als doel te

strijden "tegen imperialistische dominantie en het regime van apartheid in Zuid-Afrika" en op te komen voor "industriële en economische ontwikkeling en sociale vooruitgang". Artikel 8 van de OUSA-statuten vermeldt dat per land slechts één eenheidsvakcentrale erkend en toegelaten wordt tot lidmaatschap. Hetzelfde artikel bevat tevens het verbod om zich aan te sluiten bij internationale vakorganisaties - IWW, WVA en FSM. Aldus wordt de Afrikaanse vakcentrale UPTC - lid van het WVA - ontbonden. De vormingsinstelling *Fondation Panafricaine pour le Développement économique, social, et culturel* (FOPADESC) komt in zijn plaats.

Karin Debroey

Na 1960 worden vakbonden de woordvoerders van overheden in plaats van de echte vertegenwoordigers van werknemers.

”

De politieke machten leggen doorheen het hele continent en in elke staat het OUSA-vakbondsmodel op. Vakbonden worden bureaucratische organisaties zonder legitimiteit bij de stedelijke en landelijke bevolkingen die ze moesten vertegenwoordigen. De algemeen-secretaris of de voorzitter van de vakbond zetelt in het uitvoerend bestuur van de eenheidspartij. Ze slagen er niet in vanuit die positie de economische beslissingen in het voordeel van de werknemers te wijzigen of hun rechten te verdedigen en hun arbeids- en levensomstandigheden te verbeteren. Zo wordt in al die jaren het merendeel van de CAO's niet herzien...

Omdat elke mogelijkheid van medecontrole van de werknemers over de productiemiddelen hiermee effectief verdwijnt, krijgen het politieke en het syndicale leiderschap vrij spel met het productieapparaat en wordt slecht - economisch - bestuur van het land veeleer regel dan uitzondering. Het ontbreken van syndicale vrijheid is daarmee zeker ook één

van de oorzaken van de crisis die sinds de jaren '80 onverminderd hard zal toeslaan op het Afrikaanse continent.

Hoe is het mogelijk dat de Afrikaanse vakbeweging zich zo snel en zo grondig liet 'inpakken' door de politieke machten? De auteurs van *Histoire du syndicalisme en Afrique* opperen dat de afwezigheid van een echt solide syndicale basis één van de grondoorzaken was... De vakbonden organiseerden vooral de werknemers in de openbare sector evenals de toenmalige elites, de *évolués* van het Belgische koloniale tijdperk. Het ontbraken aan een basis in de veel ruimere stedelijke en plattelandaarbeidersklasse. Een andere belangrijke reden was ook het gebrek aan financiële autonomie van de vakbonden.

Toch lieten niet alle vakbonden in Afrika zich zomaar door de autoritaire politieke regimes inlijven. Notoire uitzonderingen zijn de vakbonden in Marokko en in Zuid-Afrika. Eerstgenoemd land kende al sinds 1963 syndicaal pluralisme met de afscheiding van UGTM van de eenheidsbond UMT. Later, in 1978, zou ook CDT zich van UMT losmaken. UGTM en CDT hebben nooit hun rol opgegeven als strijdbare, actieve vakbonden die opkomen voor de rechten van de werknemers en evenzeer voor meer sociale rechtvaardigheid en democratie in de Marokkaanse samenleving. Decennialang zijn de leiders en de militanten van UGTM en CDT hiervoor door het regime van Hassan II vervolgd. Verbanningen, gevangenisstraffen tot executies door moordeskaders of de geheime dienst waren hun deel.

In Zuid-Afrika streeden onafhankelijke vak-

bonden, onder het Apartheidregime tot 1990, voor de meest elementaire arbeidsrechten: gelijkberechtiging met de blanke werknemers, de erkenning gewoonweg als werknemer en het recht om eigen vakbonden op te richten. Voor dit alles werden ze door hun regering vervolgd. De Zuid-Afrikaanse syndicalist Henry Hendrikse hierover: "Er bestonden twee types van relaties [met de regering]: aan de ene kant de vakbonden die aanvaard werden door de staat (vooral de 'witte bonden') en aan de andere kant degene die bestempeld werden als communisten, waarvan de leiders gearresteerd en vervolgd werden. Deze laatsten werden vastgehouden zonder gerechtelijk vonnis en moesten vaak in ballingschap. Je moet ook weten dat de staat de vakbonden infiltreerde met mollen..."⁽²⁾

SINDS 1990: CRISIS VAN AFRIKAANS CONTINENT, MAAR VERNIEUWING VAN AFRIKAANSE VAKBEWEGING

De crisis van het Afrikaanse continent heeft haar wortels niet alleen in slecht bestuur, maar ook in de economische afhankelijkheidsstructuren die in de koloniale periode werden gelegd. In de daaropvolgende decen-

nia slaagden de Afrikaanse staten er niet in om een nieuwe Internationale Economische Orde af te dwingen. Afrika bleef de rol toebedeeld krijgen van uitvoerder van primaire grondstoffen. Wel was er van 1960 tot 1980 een zekere industriële ontwikkeling. Zambia, bijvoorbeeld, verhoogde zijn export van industriële producten van 4% naar 19%. Heel wat landen zoals

Ivoorkust, Kenia, Malawi en Nigeria slaagden erin hun palet van uitvoerproducten uit te

Karin Debroey

Het ontbreken van syndicale vrijheid is zeker ook één van de oorzaken van de crisis die sinds de jaren '80 onverminderd hard zal toeslaan op het Afrikaanse continent.

”

breiden. De Afrikaanse exporteurs van grondstoffen vaarden wel bij de explosieve stijging van de grondstoffenprijzen aan het einde van de jaren '70. Deze *boom* én de goedkope kredietfaciliteiten aangeprezen door de internationale financiële instellingen verleidden de Afrikaanse regeringen om zwaar te gaan lenen. Maar de *boom* bleek van korte duur. Vanaf de jaren '80 begonnen de grondstoffenprijzen te dalen. De ruilvoet met afgewerkte producten bleef voor de Afrikaanse landen - uitvoerders van grondstoffen en importeurs van afgewerkte industriële producten - in ongunstige zin evolueren. Bovendien moesten in deze periode heel wat landen geld investeren in de invoer van basisvoedselproducten. Een te grote concentratie op de uitvoergerichte commerciële landbouw had de familiale overlevingslandbouw, die instond voor de basisvoedselproducten, in de verdrukking gebracht. Op de koop toe werden de Afrikaanse landen geconfronteerd met een forse stijging van de interestvoeten op hun aangegane leningen. Vóór 1980 bedroeg de schuldenlast 7% van de inkomsten uit uitvoer; vanaf 1984 was die al opgeklommen tot 25% en in de daarop volgende jaren zelfs tot 35%.

In een poging om de desastreuze economische toestand te keren én hun enorme schulden af te betalen, zagen de Afrikaanse staten zich gedwongen om voor financiële hulp aan te kloppen bij de Wereld Bank (WB) en het Internationaal Monetair Fonds (IMF). Beide boden die slechts aan op voorwaarde dat ze grote hervormingen zouden doorvoeren. Die zouden de basis leggen voor een gezond macro-economisch beleid en voor economische welvaart. Met dit hervormings-

programma, beter gekend als Structureel Aanpassingsprogramma (SAP), moesten de Afrikaanse staten hun overheidsfinanciën en hun economie opnieuw op gezonde leest schoeien. De economie moest daartoe meer uitvoergericht worden, en ze diende geliberaliseerd en gedereguleerd om buitenlandse privé-investeers aan te trekken. De overheid moest de tering naar de nering zetten: er diende geknipt in de overheidsbudgetten. Tegen het midden van de jaren '80 hadden dertig Afrikaanse landen een SAP aangenomen, opgelegd door IMF en WB.

Karin Debroey

Afrika blijft de rol toebedeeld krijgen van uitvoerder van primaire grondstoffen.

”

De sociale gevolgen bleven niet uit. De grote daling van nationale budgetten toegekend aan sociale diensten had voor gevolg dat de toegang tot voorzieningen van onderwijs en gezondheid, maar ook tot basisvoorzieningen zoals drinkbaar water

en elektriciteit, voor de Afrikaanse bevolking nu slechter is dan ooit tevoren. In de openbare bedrijven vielen massale ontslagen. Het aandeel van de openbare sector daalde op enkele jaren tijd van 50% naar 30% van de gesalarieerde bevolking. Deze werknemers kregen bovendien loonsverminderingen van 40 tot 60% te slikken.

Het volume aan loonarbeid is sterk gedaald, zowel op het platteland als in de steden. De IAO spreekt van 'massale werkloosheid'. En de werkloosheid groeit gestaag aan met 10% per jaar. Ze treft in de eerste plaats de jongeren; 60 tot 70% van de vijftien- tot vierentwintigjarigen is werkloos. Een baantje in de informele economie is vaak de enige manier om te overleven. Die stelt 60 tot 80% van de actieve bevolking in Afrika tewerk. Negentig procent van de nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd in

de jaren '90, is terug te vinden in de informele sector. Hij is goed voor 20% van het BNP van Afrika en zou ook de helft van de commerciële sector beslaan. Maar voor de werknemers in kwestie is het vooralsnog géén succesverhaal. Zij werken er tegen lage lonen, zonder sociale bescherming en in erbarmelijke omstandigheden.

De uitgesproken verslechtering van arbeids- en levensomstandigheden veroorzaakt door de SAP's riep bij de mensen scherpe reacties op. Doorheen Afrika kwamen brede volksbewegingen tot stand met een basis in alle geledingen van de bevolking: arbeiders, bedienden en kaders, ambtenaren en personeel uit de privé-sector, boeren en stadsmensen. Zij trokken de straat op. Vrije en onafhankelijke vakbewegingen maakten mee deel uit van de tegenbeweging. Met algemene stakingen legden ze het openbare leven plat. In heel wat landen - Congo, Zambia, Niger - waren de vakbonden zelfs het speerpunt van de democratiseringsbeweging. Die ijverde voor sociale, maar evenzeer voor politieke hervormingen. Zij kwam op tegen de dictatuur, het autoritarisme en het slechte bestuur waartoe de SAP's aanleiding gaven. Het ging 'm om werk en inkomen, maar evenzeer om vrijheid en democratie, én inspraak van het volk in het beheer van de openbare zaak om werk en inkomen te verzekeren. Met de volksoptstanden werd het politieke democratiseringsproces ingezet. In de nationale conferenties die erop volgden, werden politiek en syndicaal pluralisme naar voren geschoven als hoekstenen van een democratische samenleving.

Aan het begin van de 21ste eeuw kent de

vrije, onafhankelijke vakbeweging in Afrika een grote ontwikkeling. ODDTA (*Organisation*

Démocratique Syndicale des Travailleurs Africains) werd opgericht in 1993 in de schoot van het WVA met de uitdrukkelijke bedoeling om de onafhankelijke en vrije vakbonden in het continent te verenigen. Bij haar ontstaan telde ODDTA dertien confederaties en drie professionele federaties. Tien jaar later waren dat er respectievelijk

eenendertig en acht. Ook ORAF, de Afrikaanse koepelorganisatie van het IWW, kende een verdubbeling van het aantal aangesloten organisaties: van achttien naar zesendertig. In Engelstalig Afrika is het syndicale pluralisme iets trager doorgebroken, gezien de traditie van unitair syndicalisme vanuit de koloniale periode, maar heeft nu ook in dát deel van Afrika zijn steile opgang aangevat.

TIJDPERK VAN MONDIALISERING: BASISBEWEGING IN DE BRES VOOR DUURZAME MENSELIJKE ONTWIKKELING?

Het Afrikaanse vakbondswerk speelt zich vandaag weliswaar af in een context van grotere politieke democratisering, maar de sociale en economische context is moeilijker dan ooit tevoren.

De mondialisering van de economie heeft vooralsnog weinig positiefs gebracht voor de Afrikaanse werknemers. De SAP's leverden niet de verhoopde economische welvaart op. Een intern IMF-rapport spreekt met betrekking tot Afrika van een mislukking van 3/4 van de SAP's. Toch blijven ook onder het nieuwe beleid van IMF en WB (nu onder de noemer van *Poverty Reduction Strategy*)

Karin Debroy

De mondialisering van de economie heeft vooralsnog weinig positiefs gebracht voor de Afrikaanse werknemers.

”

dezelfde voor de economie van het land 'heilzame maatregelen' voorgeschreven. De privatisering van de overheidsbedrijven behoort nog steeds tot de kern van de 'voorwaarden' van de WB- en IMF-leningen. Hervorming van de arbeidswetgeving om de arbeidsmarkt minder rigide en meer flexibel te maken, is een ander steevast onderdeel van de WB- en IMF-gezondheidskuur.

Ondertussen gaan de grote afdankingen door en stijgt de werkloosheid.

De syndicale actie wordt door dit proces (gestage aantasting van de materiële situatie van de werknemers) grondig ondermijnd. Het aandeel van gesalarieerde én gesyndiceerde werknemers wordt nog beperkter. Dit betekent ook dat de financiële basis van de syndicale actie almaar meer wordt uitgehold. Het is nu hoe langer hoe minder de politieke, maar de economische context die vakbondswerk dreigt onderuit te halen.

Hoe kan de syndicale vakbeweging vandaag en morgen haar rol spelen in de duurzame sociale en economische ontwikkeling van de Afrikaanse samenleving? Wat valt er te leren uit de ervaringen van de syndicalisten van gisteren?

1) Als de Afrikaanse vakbeweging vandaag en morgen duurzaam en sociaal gewicht in de schaal wil leggen, moet ze zich eerst en vooral als 'basisbeweging' blijven verder ontwikkelen. Wars van de bureaucratie en ver van de salons van de machthebbers, maar aanwezig op elke werkvloer van elk bedrijf alsook in de volkswijken om te luisteren naar de problemen en noden van de werknemers en met hen naar oplossingen te zoeken. Vakbondsvrijheid is vandaag in vele Afrikaanse

landen een principiële en wettelijke verworvenheid, maar zij moet aan de basis nog steeds afgedwongen worden in elk bedrijf, telkens weer. Dit kan alleen een echte basisvakbeweging. Voor de Marokkaanse bonden moeten de verbeterde arbeidsrechten in de *Code de Travail*, onder grote vakbondsdruk onlangs aangenomen in het parlement, nog steeds bedongen worden op het terrein. Een grootse vormingsactie wordt opgezet om aldus de delegees te sterken om in elke onderneming op te komen voor fundamentele arbeidsrechten.

2) Wil de vakbondsbeweging in Afrika van tel zijn, moet zij ook haar basis verbreden. De numerieke representativiteit van de Afrikaanse vakbeweging is beperkt. Wereldwijd ligt de syndicalisatiegraad van de actieve bevolking om en bij de 15%. In Afrika ligt die ongetwijfeld lager. En wel omwille van heel voor de hand liggende redenen

Karin Debroey

Wil de vakbondsbeweging in Afrika van tel zijn, moet zij zeker ook haar basis verbreden.

”

die door de economische (on)logica worden gedictieerd. In Congo waren in 1960 1,2 miljoen loontrekkenden, en daarvan was ongeveer een derde gesyndiceerd. Vandaag is er slechts 3,3% van de actieve bevolking in loondienst in de formele sector. De vakbond in Afrika moet zijn representatieve basis in de informele sector versterken. Dit kan, en heel wat vakbonden in West-Afrika in het bijzonder hebben al belangrijke resultaten geboekt. Rabiadou Sera Diallo (CNTG, Guinée) getuigt: "Wij hebben onze vrouwen van de informele sector gesensibiliseerd, vervolgens georganiseerd per beroepsgroep (...) We hebben praktische middelen gevonden om hen te motiveren en we hebben hen ook gevraagd om een symbolische lidmaatschapbijdrage te leveren opdat we hun belangen zouden

kunnen verdedigen. Sommige vrouwen, zoals de fruitverkopers bijvoorbeeld, hebben geen behoefte aan grote bedragen. Als je hen 10.000 FG (8 euro) leent, dan kunnen ze hun stocks samenstellen, verkopen en tegemoet komen aan de noden van hun familie, aan hun onderwijsnoden... Dat is concreet, zo interesseren ze zich voor de syndicale zaak."⁽³⁾

De uitbreiding van de vakbondsactie naar de informele sector is nog niet in heel Afrika een verworvenheid. In Engelstalig Afrika weegt het erfgoed van de op *industrial action* geschoeide vakbeweging door. In Zuid-Afrika en Namibië, twee landen met een stevig uitgebouwd stelsel van *industrial relations* en een behoorlijk hoge syndicalisatiegraad van om en bij de 35%, is het vakbonden wettelijk niet toegestaan om werknemers in de informele sector ('werklozen' of zwartwerkers) syndicaal te organiseren.

De vakbeweging moet ook verjongen. Afrikaanse jongeren zitten in een wanhopige situatie van werkloosheid die 65 tot 80% onder hen treft. Vakbonden staan hier voor de geweldige uitdaging om, samen met jongerenorganisaties zoals de KAJ, op zoek te gaan naar wegen om de jongelui (werknemers of werkzoekenden) in hun waardigheid te sterken. De eis voor een basisinkomen voor jongeren die de Zuid-Afrikaanse vakbond - in overleg met de KAJ - nu vooropstelt, is één zo'n concrete actie piste. Tevens moet de vakbeweging vervrouwelijken. Vrouwen maken meer dan 40% uit van de actieve bevolking van Afrika, maar zijn ook heel duidelijk de armere helft ervan. Vakbonden staan voor de uitdaging om vrouwen, ondervertegenwoordigd in

de syndicale rangen, ertoe aan te zetten zich te engageren voor vakbondswerk. Sterker nog, de bonden kunnen een pro-actieve rol spelen in de sensibilisering en de vorming tot gender-gelijkheid en non-discriminatie.

3) Slechts als vakbonden écht representatief zijn als basisbeweging, kunnen ze opkomen voor een versterking van de sociale dialoog. Het is in Afrika nog niet verworven dat werknemers hun stem kunnen laten horen m.b.t. de sociaal-economische besluitvorming in hun bedrijf, in hun beroepssector, op lokaal en op nationaal niveau. Pas nu, sinds de politieke democratie in de jaren '90 de wind in de zeilen kreeg, is er ruimte voor een sociaal akkoord en voor overleg tussen vakbonden, werkgevers en regeringen. Sociale dialoog laat werknemers toe deel te nemen in de ontwikkelingsbeleidslijnen die boven hun hoofden door de Groten der Aarde (IMF, WB en aanverwante) worden uitgedokterd. Ook laat het hen toe de armoede die voortvloeit uit die grote ontwikkelingsbeleidsplannen te bestrijden, of misschien alvast wat draaglijker te maken. Vakbonden hebben er tevens op toe te zien dat tewerkstelling en waardig werk centraal staan in de ontwikkelingsstrategieën van nationale en multilaterale overheden. Economische groei leidt immers niet automatisch tot meer tewerkstelling!

Karin Debroey

De uitbreiding van de vakbondsactie naar de informele sector is nog niet in heel Afrika een verworvenheid. ”

Sociale dialoog levert resultaten op. Het is niet alleen een praatbarak! In Congo werd onlangs, dankzij de sociale overlegorganen die er nu op poten staan, voor de ambtenaren in de openbare sector het '1 dollar per dag minimumloon' ingevoerd... IMF en WB, als belangrijkste financiers van de Congolese overheid, wilden

dit eerst niet toestaan, maar door een gezamenlijk en eensgezind optreden van regering én patroons en vakbonden werden ze uiteindelijk toch over de streep getrokken... Op die manier gebruiken de vakbonden de sociale dialoog als hefboom voor meer sociale en duurzame ontwikkeling.

Vakbonden hebben geleerd om te onderhandelen en te overleggen. Ze nemen deze vaardigheden ook mee naar andere domeinen van het openbare leven. Op die manier spelen ze een belangrijke rol in de sociale cohesie van hun samenleving en in conflictpreventie. Door de sociale dialoog blijven de vakbonden een unieke plaats innemen in het maatschappelijke middenveld.

4) Vakbonden in Afrika hebben van bij hun ontstaan een belangrijke politieke rol gespeeld. Ook vandaag en morgen zal er voor hen nog een belangrijke taak weggelegd zijn in de politieke bewustmaking en vorming voor de democratisering. Afrikaanse regeringen hebben er, anno 2005, nog heel wat moeite mee om het 'pluralisme' en de onafhankelijkheid van partijen en vakbonden te erkennen als basiselementen van de democratie... In de Arabische wereld is het model van eenheidsvakbond, onder leiding van de eenheidspartij en de regering, trouwens nog steeds het gangbare model.⁽⁴⁾ Maar ook in Zwart Afrika is de onafhankelijkheid van de vakbonden tegenover de regeringen nog helemaal geen uitgemaakte zaak. Zelfs in Zuid-Afrika, de meest solide en sociale democratie in Afrika met stevige wortels in een sterk en breed sociaal middenveld, aanvaardt de regering slechts heel moeizaam het onafhankelijke syndicalisme. COSATU, Zuid-Afrika's grootste

vakbond, is met handen en voeten gebonden aan de regeringspartijen ANC en SACP in de *triple alliance*, en kan het zich nauwelijks veroorloven om een onafhankelijke stem van de werknemers tegenover de regeringspolitiek te laten horen.

Syndicaal pluralisme is een sleutelement in de democratisering van de Afrikaanse samenleving, maar is ook van belang om dit proces in goede banen te leiden en bijvoorbeeld regels vast te leggen voor de erkenning van de vakbonden. Anders kan dit pluralisme leiden tot een versnippering van de werknemersbeweging... en tot een verzwakking van de syndicale tegenmacht. In Senegal zijn er momenteel 17 vakbonden, in Congo 220. Vele ervan zijn de benaming 'vakbond' nauwelijks waardig: bedrijfsbonden zonder syndicale actie of *dito* visie of door politici opgezette bonden met het uitdrukkelijke doel de slagkracht van de vakbonden onderuit te halen...

Karin Debroey

Door de sociale dialoog blijven de vakbonden een unieke plaats innemen in het maatschappelijke middenveld.

”

Vandaag en morgen nemen vakbonden, met hun politieke actie en *dito* analyse, ook hun unieke plaats in het sociale middenveld in. De Zuid-Afrikaanse syndicalist Nat Kettlele zegt over de politieke strijd van vakbonden gisteren het volgende: "Het syndicalisme was een vorm van politiek militantisme want wij vochten voor onze politieke rechten, maar ik vind de syndicale actie concreter en efficiënter." En over de rol die vakbonden spelen door fundamentele politieke analyses aan te reiken: "De vakbonden strijden tegen ongelijkheid. In de landen waar de vakbonden niet bestaan, wordt de samenleving chaotisch. Armoede bevordert immers de ontwikkeling van de misdaad."⁽⁵⁾

INTERNATIONALE VAKBONDSSOLIDARITEIT: OPKOMEN VOOR JUISTE WERELD WAARIN AFRIKA ZIJN JUISTE PLAATS KRIJGT TOEBEDEELD

De Afrikaanse vakbeweging draagt het erfgoed mee van het ideaal van een authentieke Afrikaanse syndicale weg. Gaandeweg zijn het pan-afrikanisme en de *authenticité africaine* echter hun bezieling kwijt geraakt om uiteindelijk te verstarren in het staatsyndicalisme van OUSA en van de Arabische regionale koepel van de Internationale Arabische Syndicale Confederatie. OUSA is met het syndicale model dat ze verdedigde meer en meer in opspraak gekomen. Hoewel het beruchte artikel 8 nu uit de statuten is geschrapt, heeft zij voor velen het gezag verloren om te spreken voor de Afrikaanse vakbeweging.⁽⁶⁾

Er zijn nu twee Afrikaanse vakbondskoepels, OUSTA en ORAF, respectievelijk aangesloten bij WVA en IVV, met een veel sterkere representativiteit.⁽⁷⁾ Het vaste voornemen van WVA en IVV om tot één internationale vakcentrale te komen, zal het syndicale landschap in Afrika grondig door elkaar schudden... Maar het kan ook een kans zijn om het oude streven naar Afrikaanse syndicale eenheid te verwezenlijken. Syndicale eenheid op internationaal vlak kan de verregaande fragmentarisering van de syndicale beweging op nationaal vlak helpen tegengaan. Met meer eenheid in het vakbondsfrent kunnen de krachten gebundeld worden om zodoende - in woord en daad - een eigen Afrikaanse invulling te geven aan het syndicalisme.

De globalisering heeft in Afrika vooralsnog

vooral geleid tot een uitholling van de sociale rechtvaardigheid en de waardigheid van de werknemers.

De Afrikaanse vakbeweging kan en mag hier niet alléén tegenover staan, maar moet kunnen rekenen op internationale solidariteit om gezamenlijk op te komen voor een justere wereld. Dat gebeurt ook. Het ACV probeert sinds meer dan een halve eeuw de vakbeweging in Afrika te steunen. Samen met onze partner WS blijft het ACV investeren in de capaciteits- en institutionele opbouw van de Afrikaanse vakbeweging opdat die haar rol kan opnemen als basisbeweging in de bres voor duurzame sociale en economische ontwikkeling.

Maar óók zoals in het verleden zal de vakbeweging in het Noorden bij haar eigen regeringen en multinationalaal patronaat, alsook bij de Europese en multilaterale instellingen de uitholling in Afrika van het IAO-ideaal van 'waardig werk' en de uitbuiting van de Afrikaanse werknemer aan de kaak stellen. *By any means necessary...* Geen enkele doe- of denkpiste moeten we daarvoor schuwen... Of het nu om Schone Kleren, Schone Diamanten of Schone Grondstoffen Campagnes gaat.

Vakbondswerk is mensenwerk - van mannen

en vrouwen, iedere generatie weer opnieuw, die bereid zijn op te komen voor gerechtigheid. Het laatste woord daarom aan een grote dame van het Afrikaanse syndicalisme, Rabiadou Sera Diallo, en als vrouw ook uniek in Afrika als vakbondsvoorzitter van CNTG, Guinée. Zal het syndicalisme de generatie van morgen nog inspireren? Waarom

is het voor jongeren de moeite waard om zich in het vakbondswerk te engageren? "De vak-

Karin Debroy

De Afrikaanse vakbeweging moet kunnen rekenen op internationale solidariteit om gezamenlijk op te komen voor een justere wereld.

”

beweging is onmisbaar, het is de organisatie die bijdragen levert op alle domeinen. Ze ligt aan de grondslag van de ontwikkeling van de

samenleving door de sociale dialoog en de collectieve onderhandelingen.”⁽⁸⁾

Histoire du syndicalisme en Afrique is een uitgave van Couleurs Livres, Rue Lebeau 4, 6000 Charleroi. Geïnteresseerden kunnen ook een exemplaar bestellen (15 euro) bij ACV-Internationale Dienst, international@acv-csc.be

KORT

Er is heel wat strijd aan te pas gekomen vóór het syndicalisme in Afrika zijn recht van bestaan verwierf dusdanig dat vandaag de dag een echt en authentiek Afrikaans syndicalisme bestaat dat niet louter meer een kopie is van het syndicalisme van de blanken. *Histoire du syndicalisme en Afrique* – het boek dat door het Wereldverbond van de Arbeid in de stellingen werd gezet, met de steun van het ACV en Wereldsolidariteit – getuigt van deze arbeidersstrijd. Van de spoorwegwerkers in West-Afrika die opkwamen voor hun recht op de meest fundamentele arbeidsrechten tot de belangrijke bijdrage van de vakbond in de strijd tegen Apartheid in Zuid-Afrika. Hoe kan de vakbond vandaag en morgen zijn rol spelen als basisbeweging, in de bres voor duurzame sociale en economische ontwikkeling van de Afrikaanse samenleving?

(1) G. Fonteneau e. a., *Histoire du syndicalisme en Afrique*, Charleroi, 2004, p. 77.

(2) G. Fonteneau e.a., *Ibidem*, Charleroi, 2004, p. 125

(3) G. Fonteneau e. a., *Ibidem*, p. 136.

(4) Op Marokko na waar, zoals al vermeld, sinds 1963 syndicaal pluralisme bestaat én waar de vakbonden een belangrijke rol gespeeld hebben in de democratisering van hun land.

(5) G. Fonteneau, *Ibidem*, p. 130-131.

(6) Maar niet door de Arabische Internationale Vakbondskoepel... De Marokkaanse vakbonden CDT en UGTM blijven uitgesloten van lidmaatschap vanwege het syndicale pluralisme.

(7) De communistische internationale WWV heeft sinds de val van de Muur veel van haar leden wereldwijd verloren. In Afrika blijven er nog enkele over, ondermeer in Soedan.

(8) G. Fonteneau, *Ibidem*, p. 140.